

University of Groningen

Een revolutie in de wetenschappelijke informatievoorziening?!

Klugkist, A.C.

Published in:
Historia & Informatica

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2002

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Klugkist, A. C. (2002). Een revolutie in de wetenschappelijke informatievoorziening?! *Historia & Informatica*, 9(3).

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Gepubliceerd in:
Een revolutie in de wetenschappelijke informatievoorziening?! <i>Historia & Informatica</i> , 9 (3), september 2002, 1-2.

Een revolutie in de wetenschappelijke informatievoorziening?!

Dr Alex. C. Klugkist, Bibliothecaris RU Groningen

Schrijven en gelezen worden

Sinds het midden van de vorige eeuw is sprake van zo'n sterke toename van wetenschappelijke informatie dat wordt gesproken van een informatie-explosie. Alsof er nog niet genoeg informatie op de markt is, zien we tegenwoordig een aanzwellende vloed van digitale publikaties op ons afkomen. Door de informatie- en communicatietechnologie (ICT) ontstaan allerlei nieuwe vormen van informatie. Staan wij aan de vooravond van een informatie-revolutie?

De oorzaak van de informatie-vloed is kennelijk niet een toegenomen vraag van lezers: Oplages van boeken en tijdschriften zijn vaak uiterst laag; veel van wat wordt gepubliceerd wordt weinig gelezen. Waarom wordt er dan toch zo veel geschreven? De belangrijkste reden is ongetwijfeld de behoefte van onderzoekers om met elkaar van gedachten te wisselen. Voor wat betreft hun schriftelijke communicatie maken zij van verschillende mogelijkheden gebruik zoals email, discussielijsten, congrespapers, onderzoeksmemoranda, preprints en dergelijke. Zulke vormen van wetenschappelijke communicatie worden gekenmerkt door een zekere voorlopigheid. Het gaat vaak om publikaties met een informeel karakter, waarvan soms verschillende versies bestaan, die via verschillende kanalen openbaar worden gemaakt, bijvoorbeeld via een eigen homepage, een publikatie-server van de universiteit of van een "learned society". Het Internet met zijn ongeregelde en informele karakter biedt hier eindeloze mogelijkheden.

Een nog belangrijker reden voor onderzoekers om te publiceren is de erkenning die zij wensen te krijgen voor de resultaten van hun onderzoek. Door te publiceren bij een gerenommeerde uitgever of in een tijdschrift van een hoge wetenschappelijke standing willen zij een kwaliteitskeurmerk voor hun onderzoek verwerven. Hoe hoger het aanzien van de redactie, des te meer prestige zal een publikatie die door de selectie heenkamt hebben. Tot voor kort vond dit publikatieproces louter langs de weg van gedrukte boeken en tijdschriften plaats. Dit zou men het traditionele publikatiemodel kunnen noemen.

Nieuwe publikatievormen

Het is sterk de vraag of dat model in zijn huidige vorm stand zal houden. Door toedoen van de ICT ontstaan nieuwe mogelijkheden en veel veranderingen zijn al te zien. Zo verschijnen er steeds meer tijdschriften in elektronische vorm. En ook het elektronische boek is geen uitzonderlijk verschijnsel meer. Weliswaar verandert de "informatie-keten" daardoor als zodanig niet: ook bij elektronische tijdschriften en boeken legt de auteur zijn publikaties nog steeds ter beoordeling voor aan een redactie die de kwaliteitsbeoordeling (peer review) en de selectie verzorgt. Maar toch valt op te merken dat elektronische tijdschriften, ook die van commerciële uitgevers, allerlei vormen beginnen aan te nemen, die beide aspecten, die van informele communicatie en formele kwaliteitsbeoordeling en certificering in zich verenigen

en bovendien anderssoortige informatie bieden, zoals simulaties, animaties en audio-visuele presentaties.

Sommige van die tijdschriften ontwikkelen zich in de richting van wetenschappelijke websites waar naast de publikatie van artikelen andere faciliteiten worden geboden, zoals attenderingen, literatuuroverzichten en discussiefaciliteiten. In feite beginnen veel tijdschriften zich te ontwikkelen tot wetenschappelijke fora voor specialisten op een bepaald vakgebied. Ik ben ervan overtuigd dat er een geleidelijke overgang plaats zal vinden van het traditionele wetenschappelijk tijdschrift naar wetenschapsnetwerken of informatie-omgevingen die voor onderzoekers en studenten een toegevoegde waarde hebben.¹ Een periodieke verschijningsvorm, zoals bij gedrukte tijdschriften, is daarbij niet meer noodzakelijk.

“Open archives”

Naast het elektronische tijdschrift zien wij ook geheel andere publicatievormen verschijnen, waarvan de “open archives” wel de belangrijkste zijn. Het gaat hier om algemeen toegankelijke computersystemen (servers met databases) waarop onderzoekers hun publikaties kunnen plaatsen. Aanvankelijk fungeerden zij als een platform voor de voorlopige publikatie van artikelen die later – na verwerking van de ontvangen reacties – hun eindversie kregen. Vandaar ook wel de aanduiding “preprint-servers”. Deze archieven zijn zich echter steeds meer gaan ontwikkelen in de richting van meer formele publicatie-kanalen door middel waarvan onderzoekers erkenning voor hun onderzoeksresultaten kunnen krijgen. Sommige zijn disciplinegeoriënteerd (“subject archives” of “subject publication sites”), andere maken deel uit van een bepaalde universiteit of andere wetenschappelijke instelling (“institutional archives” of “institutional publication sites”)

Naar mijn indruk zullen “open archives” en wetenschappelijke tijdschriften als communicatiemediën op gegeven moment samenvloeien in wat ik hierboven heb aangeduid als wetenschapsnetwerken. In de komende tijd zullen allerlei (overgangs-) vormen met verschillende functionaliteit waarneembaar zijn. Initiatieven zijn te verwachten zowel van commerciële als van niet-commerciële zijde. Standaardisering zal een te grote heterogeniteit van informatievormen en informatiebestanden tegengaan. Het is nu nog onmogelijk op grond hiervan duidelijke lijnen naar de toekomst te trekken. Maar vast lijkt mij te staan dat de dominante positie van de huidige wetenschappelijke tijdschriften op termijn zal gaan afnemen. En dat zal zo snel gaan dat het woord revolutie naar mijn mening op zijn plaats zal zijn.

Elektronisch publiceren in Nederland

Universiteiten doen er verstandig aan op deze trends in te spelen, al was het alleen maar ter doorbreking van de monopolies van de grote uitgevers. In Nederland gebeurt dat inmiddels op ruime schaal. De universiteiten van Utrecht en Delft bieden samen met het Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatie (NIWI) van de KNAW elektronische publikatiediensten aan (www.roquade.nl). De universiteiten van Amsterdam, Brabant en Twente hebben vergelijkbare initiatieven genomen (<http://cf.uba.uva.nl/en/projects/arno/>).

Mijn eigen universiteit, de RU Groningen, heeft in april 2002 onder de naam *Digitale Document Desk* (www.ub.rug.nl/bib/ddd) een eerste versie van een digitaal productieplatform

¹ Zie A.M. Odlyzko, “Tragic loss or good riddance? The impending demise of traditional scholarly journals”. *International Journal of Human-Computer Studies* (voorheen *International Journal of Man-Machine Studies*) 42, 1995, pp. 71-122.

in de lucht gebracht. Deze Desk (DDD) is een uitbreiding van de sinds 1993 bestaande voorziening, waarmee proefschriften, onderzoeksmemoranda en andere universitaire publikaties elektronisch openbaar worden gemaakt. In totaal gaat het thans om een duizendtal boeken en onderzoeksrapporten. Jaarlijks komen er ongeveer 200 bij. Een aantal onderzoekscholen maakt voor het uitgeven van zijn wetenschappelijke publikaties van DDD gebruik. Omdat gebruikers toch vaak ook nog over gedrukt exemplaar van een boek of rapport willen beschikken, kunnen de elektronische publikaties van DDD ook on demand worden besteld. Wekelijks komen bestellingen vanuit de gehele wereld binnen.

DDD is ook bedoeld voor de publikatie van tijdschriften. Eén van de tijdschriften die via DDD wordt uitgegeven is *Ancient Narrative* (AN). Het tijdschrift is bedoeld voor onderzoekers op het gebied van de klassieke, Byzantijnse en vroegchristelijke verhalende literatuur (www.ancientnarrative.com). AN is een goed voorbeeld van een elektronisch tijdschrift waarin niet alleen artikelen worden gepubliceerd, maar ook een plaats wordt geboden aan discussie en de publicatie van elektronische bibliografieën, recensies en nieuwsbrieven. Het aantal (betalende) abonnees stijgt geleidelijk en is momenteel 71. Abonnees kunnen AN desgewenst in een gedrukte versie bestellen en krijgen dan per jaar een gebonden jaargang toegestuurd. Van de 71 abonnementen hebben er 22 betrekking op de elektronische versie van AN, 18 op de gedrukte en 31 op de combinatie elektronisch + gedrukt.

De Groningse universiteit wil DDD in 2003 samen met de universiteiten van Osnabrück en Bremen uitbouwen tot een volwaardig productieplatform. Begin 2003 komt onder de naam Internet Publisher een hulpmiddel beschikbaar, waarmee onderzoekers hun publikaties zelf op DDD kunnen plaatsen plaatsen (en er desgewenst weer van af halen). De tekst van de aangeboden publikaties wordt automatisch zo gestructureerd dat wordt voldaan aan de geldende internationale standaards voor elektronische openbaarmaking. Op die manier wordt een optimale ontsluiting en toegankelijkheid via het Internet gegarandeerd. De Groningse DDD is inmiddels aangemeld als één van de “open archieven” die over de hele wereld één transparant geheel moeten gaan vormen. De RU Groningen wil door middel van DDD aan haar onderzoekers en studenten een solide basis-voorziening leveren voor het elektronisch uitgeven van hun publikaties en tevens een elektronisch archief instandhouden van al die publikaties.